

DOI: 10.15421/272303

УДК 141.7:(316.485.6:316.776)

I. С. Смазнова*Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, Україна***ПРАКТИКА АРГУМЕНТАЦІЇ У ФІЛОСОФІЇ МЕДІА****E-mail:** irinna502@gmail.com**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-2183-3437>

Анотація. Стаття має на меті з'ясувати роль використання практик аргументації в посередництві, репрезентації та коментуванні медійних практик, а також викрити проблеми маніпуляції та перешкоджання критичному мисленню в цьому контексті. Стаття більшою мірою має описовий (оглядовий) характер, оскільки її автор ставить за мету формулювання і постановку проблеми, а не пропонує її вирішення. У процесі роботи застосовувалася низка емпіричних та загальнологічних методів, а саме: описання, аналіз та синтез, індукція, абстрагування, узагальнення, ідеалізація тощо. Спілкування передбачає наявність спільної мови для всіх учасників. Ступінь взаєморозуміння в спілкуванні тісно пов'язаний зі спільною семантикою, синтаксисом, символікою та іншими елементами мови, якою користуються учасники. Окрім природних мов, людські культури використовують складні системи невербальної символічної комунікації, такі як: жести, мова тіла та мовчання. У статті науковець зосереджується, зокрема, на ролі невербальної комунікації в контексті медіапрактик, поміщаючи її в ширший контекст філософії комунікації та медіапрактик. Однією з тем, яку автор прагне дослідити в цьому контексті, є маніпуляція. Маніпуляція в комунікації може приймати різні форми, такі як: зміщення акценту в повідомленому змісті, підміна значень, фальшиві повідомлення, суперечливі сигнали та подразники, що відвертають увагу. Ці та інші прийоми є засобами спрямування курсу спілкування в бажаному напрямі. Попри те що критичне мислення само по собі є позитивною рисою, воно іноді може перешкоджати сприйняттю правильної інформації та накопиченню знань, таким чином знижуючи загальну ефективність спілкування. Спираючись на філософські концепції об'єктивності та універсальності істини, науковець у статті аналізує функціонування критичного мислення в контексті сучасних медіапрактик.

Ключові слова: критичне мислення, медійна практика, комунікація, маніпуляція.

I. S. Smaznova*National University Odesa Law Academy, Odesa, Ukraine***PRACTICE OF ARGUMENTATION IN MEDIA PHILOSOPHY**

Abstract. This article aims to clarify the role of the use of argumentative practice in mediating, representing and commenting within media practices, as well as to expose the problems of manipulation and obstructing of critical thinking in this context. The article is mainly descriptive in nature. The author set the goal of formulating the problem, not proposing its solution. The author of the article used a number of empirical and general logical methods. In particular: description, analysis and synthesis, induction, abstraction, generalization, idealization, etc. Communication presupposes the existence of a common language for all the participants. The degree of mutual understanding in communication is strongly connected to shared semantics, syntax, symbolism and other elements of the language used by the participants. In addition to natural languages, human cultures employ complex systems of non-verbal symbolic communication, such as gestures, body language, and silence. In research, scholar focuses on the role of non-verbal communication in the context of media practices, putting it into a wider context of philosophy of communication and media practices. One of the topics seeks to explore in this context is manipulation. Manipulation in communication may take many forms, such as a shift in emphasis of reported content, substitution of meanings, false messages, conflicting signals, and distracting stimuli. These and other techniques are means of channelling the course of communication to a desired direction. The researcher has already started developing a philosophical analysis of manipulation

methods. Humanity has accumulated experience in the public space of communication. It is ready for the practical implementation of the principles of free communication aimed at mutual understanding. At the same time, there are doubts in society about the possibilities of a cultural solution to the conflict. Argumentation theory failed to prevent war. The war proved that where argumentation is not possible, force speaks. The article emphasizes humanity's ability to use tools of communication, diplomacy, and argumentation. It is much easier to resist violence with more communicators who are involved in the argumentation process. The degree of variability is increasing, which will inevitably lead from compromise to consensus. Critical thinking is what allows us to notice and counteract manipulation. The essence of critical thinking is the questioning dogmas and the rejection of authoritative communication style. Although a positive feature in itself, critical thinking may at times impede the acceptance of correct information and obstruct the accumulation of knowledge, thus lowering the overall efficacy of communication. Based on the philosophical concepts of objectivity and universality of truth, this article analyses the functioning of critical thinking in the context of contemporary media practices.

Key words: critical thinking, media practice, communication, manipulation.

Вступ. На сьогоднішні люди мають ширший, ніж будь-коли раніше, вибір, коли йдеться про те, як і коли, до якого медіаконтенту вони звертаються. Цей факт пояснюється розширенням діапазону пристроїв, здатних підтримувати широкий спектр послуг, пов'язаних з розвитком різних технологій, та суттєвим перетином контенту на різних медіаканалах. Соціальна мережа – це найефективніший засіб онлайн-комунікації (та його виду аргументації), адже географічно учасники можуть бути віддаленими один від одного, однак вдало взаємодіяти та обмінюватися інформацією. Соціальні мережі ми вже сприймаємо не як певну спільноту людей, а як інтернет-сервіси, що надають можливість кооперуватися користувачам, зокрема на таких платформах як: інстаграм, фейсбук, ютуб тощо. Ці та інші платформи набувають все більшого значення, навіть мають владу над приховуванням і розкриттям ідентичності [8, с. 61].

Історіографія. До написання цієї статті надихнуло дослідження доктора Альфреда Мура (старший викладач політичної теорії, департамент політики, Йоркський університет (Англія)) про переваги та ризики анонімності в інтернеті, а також його рання робота над проектом Leverhulme «Conspiracy and Democracy: History, Theory, Internet» в Кембриджському університеті, яка вказує на сильний загальний інтерес до цієї сфери політичної епістемології. Крім того, на факультеті політики цього ж університету є ряд політичних філософів, які ширше працюють над межами розумного дискурсу, а в університеті є вчені з філософії та права, які мають споріднені інтереси. Однією з тем, яка розглядається в цьому дослідженні, є прагнення дослідити в цьому контексті маніпуляції. Маніпуляція в комунікації може набувати різних форм, таких як: зміщення акценту в повідомленому змісті, підміна значень, фальшиві повідомлення, суперечливі сигнали та подразники, що відвертають увагу. Ці та інші прийоми є засобами спрямування курсу спілкування в бажаному напрямі. Автор статті вже почала розвивати філософський аналіз методів маніпулювання – див., наприклад [9].

Мета дослідження – з'ясувати роль використання аргументації в посередництві, репрезентації та коментуванні медіапрактик, а також викрити проблеми маніпуляції та перешкоджання критичному мисленню в цьому контексті. **Предмет** дослідження – аргументація як вид комунікації.

Джерела. Наукова освіта доктора Мура включає філософську взаємодію із засобами масової інформації та комунікативними практиками навколо теорій змови та наукою в публічній сфері (наприклад, у суперечках щодо знань про зміну клімату та Covid-19). Його перша книга «Критичний елітаризм: міркування, демократія та проблема експертності» (Cambridge University Press, 2017) розглядає паралелі та зв'язки між політичною владою та конструюванням епістемічної влади. У цій праці він також порушив проблеми маніпуляцій у конкретних умовах виробництва знань і комунікації, де системи науки та медіа, серед іншого, приховано націлені зацікавленими учасниками, щоб спотворити уявлення про стан наукового консенсусу (як видно з дебатів про зміну клімату). Цей аспект його дослідження дістав подальший розвиток у міждисциплінарному проекті «Змова та демократія: історія, теорія, інтернет», який проводився з

колегами з Кембриджського університету. Результатом цієї роботи стало дослідження впливу анонімності на те, як люди обмірковують онлайн, на основі чого вийшла, серед іншого, стаття в *Journal of Political Philosophy*, присвячена цьому аспекту філософії медіапрактик під назвою «Анонімність, псевдонімність, та обговорення: чому не все повинно бути пов'язано».

Доктор Мур публічно виступав у подкастах і на публічних заходах на теми теорій змови та меж обдумування, а також брав участь у дебатах у публічній бібліотеці Oodi у Гельсінкі 1 грудня 2022 року на тему «Демократизація знань і криза демократії». Зараз у нього докторант, який працює над вивченням теорій змови. Отже, надзвичайно актуальною зараз постає філософія практик маніпулювання в комунікації та можливого використання (і зловживань) критичного мислення у відповідь на такі практики.

У відділі політики Йоркського університету працює велика кількість політичних теоретиків і філософів, у тому числі Аласія Нуті та Габріеле Бадано, які працюють над питанням меж розумного мовлення як проблемою в теоріях політичного лібералізму. Вони також стурбовані практиками комунікації та роллю нових медіа в розвитку екстремального політичного мовлення. В іншому відділі є сильна дослідницька група, яка працює над дослідженнями конфліктів і миру в політиці Східної Європи, що може мати точки перетину з попередніми працями автора цієї статті про конфлікти та насильство. У Йоркській юридичній школі також є кілька відомих філософів, зокрема професор Метт Матраверс, хто досліджує аргументацію в теорії покарання. Наприклад, джерелом для міркування над змістом цієї статті стала дослідна праця Матраверса «*The Criminal Law's Person*» (Харт / Блумсбері, 2022).

Отже, результатом спілкування, обмірковування, дослідження праць вказаних науковців, рефлексії стала ідея необхідності висловити авторську позицію в цій статті щодо практики аргументації у філософії медіа.

Основний матеріал. У повсякденному житті сучасна людина використовує різні пристрої для здійснення медіапрактик. Сучасний мультимедійний та мультиекранний світ вимагає наявності актуальної єдиної методології, що дозволяє фіксувати та вимірювати одночасне медіаспоживання кількох джерел.

Медіапрактика – соціальна практика використання комунікаційних засобів (медіа) для отримання та освоєння певного символічного змісту та здійснення соціальних зв'язків та взаємодій. Медіапрактики можна назвати видом мистецтва, твори якого створюються та подаються за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних (або медіа-) технологій.

Цей термін вживається для визначення стратегій для роботи із символічними світами, стратегій, які історично та операційно змінюються і які так чи інакше нерозривно пов'язані з матеріальною рутинною. С. Кремер, відома дослідниця філософії медіа, влучно зазначила, що «культурні техніки породжують рутину, семіотичні практики розширюють наші можливості для комунікації та когніції» [3, с. 528]. Тобто в міру того як сучасні технології дедалі більше проникають у повсякденне життя, не стоїть на місці й вивчення комунікаційної сфери діяльності сучасної людини.

Нові типи медіапрактик інтерактивності та участі породжені появою нових цифрових технологій. У межах соціальних медіа, які являють собою один із типів таких практик, можна виділити блоги. Блоги, як і соціальні мережі, ілюструють ключові елементи людського бажання: висловити свою ідентичність, створити спільноту однодумців та/або приєднатися до такої спільноти, бажання структурувати своє минуле та поділитися своїм досвідом. Традиційні медіа відображають сферу публічного, у той час як соціальні медіа, такі як: блоги, мікроблоги та соціальні мережі, – швидше структурують публічну сферу, створюючи навколо онлайн-контенту певні віртуальні спільноти, які можна назвати однією з форм самоорганізації громадянського суспільства.

Засоби масової інформації стали центральним елементом артикуляції, і їхнє детальне вивчення стало важливим. Якщо артикулювання інших практик – шляхом їхньої репрезентації, опосередкування чи коментування – це те, що створює вражен-

ня їх упорядкування, то наша власна аналітична та коментаторська практика наших співрозмовників неминуче стають частиною об'єкта вивчення.

Володіння мовою та вживання – це серйозна проблема, тому що розуміння того, про що йдеться у друкованих виданнях, на телебаченні, в інтернеті, вимагає розуміння нескінченних та заплутаних посилань.

Медіапрактики відіграють привілейовану роль у закріпленні інших типів практик через привілейоване поширення медійних репрезентацій та образів соціального світу.

При цьому не слід забувати, що комунікація – це результат мислення людей, які здатні вступати один з одним у дискусію, а отже, мають навички критичного мислення.

Критичне мислення – це комплекс усвідомлених дій і навичок, які ми застосовуємо, коли оцінюємо інформацію, достовірна вона чи містить маніпуляції. Не варто думати про критичне мислення як про певні знання, які можна отримати «на ходу». Щоб навчитися критично мислити, потрібно багато часу і зусиль. Теорія аргументації як частина практичної логіки та відповідно філософії дозволить ознайомити з деякими базовими підходами, які допоможуть розвивати критичне мислення.

У світі не знайдеться людини, яка хоча б одного разу не стала жертвою маніпулювання. Хоч би якими розумними й освіченими ми себе вважали, кожен згадає, як не раз, не два і навіть не десять разів піддавався на вмовляння шахрая, чи ворожки, чи екстрасенса, повірив рекламі, політичній пропаганді. І добре, якщо можна просто забути неприємний епізод, але іноді він досить серйозно впливає на наше життя. А для того щоб протистояти цьому, спробуємо розібратися, як діє механізм «промивання мізків».

Під час маніпулювання масовою свідомістю фізичних методів не застосовують, але в хід іде психологічний «трискладовий» механізм:

- вимкнути рацію (знижити критичність мислення),
- викликати страх (створити загрозу),
- підчепити людину на гачок рятувальника (запропонувати вихід).

Критичне мислення – це те, що дозволяє нам помічати маніпуляції та протидіяти їм. Сутність критичного мислення полягає в сумнівності догм і відмові від авторитетного стилю спілкування. Незважаючи на те що критичне мислення само по собі є позитивною рисою, воно іноді може перешкоджати сприйняттю правильної інформації та перешкоджати накопиченню знань, таким чином знижуючи загальну ефективність спілкування. Іноді це так зване лихо з розуму. А, наприклад, К. Бредемайер переконує в необхідності користуватися при аргументації «чорною риторикою», по суті вважає за необхідне маніпулювати всіма доступними засобами та методами риторики з метою, «щоб мовець завжди перемагав усіма правдами й неправдами... Той, хто порушує правила ведення розмови й використовує чорну риторику, виграє» [1, с. 12–13]. Спираючись на філософські концепції об'єктивності та універсальності істини, я аналізую функціонування критичного мислення в контексті сучасних медіапрактик.

Важко не погодитися з тезою, що «поняття аргументації з середини ХХ століття стає смисловим центром різноманітних філософських дискурсів, проте аргументативна комунікація все більш усвідомлюється як майже єдина розумна альтернатива насильству й агресії в різних сферах людського буття, у тому числі в політиці, економіці, праві, повсякденному житті. Аргументація починає сприйматися як «м'яка сила», що протистоїть нерозумінню, недовірі, нетерпимості, які постійно виникають у міжособистісних, міжгрупових, міждержавних і міжкультурних відносинах» [5, с. 242]. Оскільки аргументація – це вид комунікації, то природно погодитися з тим, що всі принципи, правила, закони теорії комунікації одночасно повинні виконуватись і в будь-якій аргументації. Аргументація – це складний комунікативний процес, який має декілька різних вимірів. Це в повному обсязі стосується і структури аргументації, яка може фіксуватись у різних аспектах цього процесу.

І. Структура аргументації «по горизонталі» – це сукупність відносин між суб'єктами, їх повідомленнями, діями, концептами у процесі аргументації. Сучасна теорія аргументації не обмежується виокремленням доказів та спростуванням як різними видами аргументації. Власне аргументація починається тоді, коли з'являється

заперечення, незгода, в процесі обміну повідомленнями. Не слід забувати, що теорія аргументації припускає дослідження взаємодії, взаємозв'язку двох функцій, які по черзі виконуються учасниками-суб'єктами:

- функція обґрунтування-підтримки певного погляду (support);
- функція критики, незгоди (attack).

У літературі термін «аргументація» сприймається або для позначення однієї з цих функцій, або лише як взаємодія цих двох частин, їх єдність. При цьому необхідним і початковим елементом є реалізація функції «attack», а один блок «support» сам по собі – це ще не аргументація.

Остання позиція узгоджується із загальноприйнятим твердженням, що сама потреба в аргументації виникає тільки якщо відбувається збій у комунікації у вигляді розходження позицій сторін, несприйняття однією зі сторін думки іншої сторони. Для порівняння: у логіці спору завжди розрізнялися позиції «pro» et «contra». Спір у цьому сенсі – окремий випадок аргументативного дискурсу, а теорія і практика спору – це попередні підходи до формування теорії та практики аргументації.

II. Структура аргументації «по вертикалі» – це умовно позначене відношення рівнів аргументації за ступенем їх експліцитності або точніше за співвідношенням експліцитно висловлених та імпліцитно вміщених компонентів. Слід зазначити, що інформаційна війна в широкому сенсі її розуміння ведеться на всіх трьох рівнях аргументації: експліцитному, імпліцитному і на рівні глибинних базисів. Вона ведеться й вербальними, й невербальними засобами. Наприклад, специфічною особливістю військового конфлікту є неминуче приховування певної інформації, продукування й нав'язування певної хибної інформації, маніпуляція можливими інтерпретаціями повідомлень з метою відведення уваги від тієї інтерпретації, яка відповідає дійсності, у тому числі справжнім меті і діям автора повідомлення. У певному сенсі деякі дослідники називають це війною без правил. Але це не зовсім так. Ця «війна» ведеться за правилами інтелектуальної гри, де перемагає той, у кого вище ранг рефлексії згідно з Лефевром [4], глибша здатність розпізнавати ходи супротивника за їх важливістю в тактичній і стратегічній поведінці сторін.

Головною «нормальною» формою комунікації визнається діалог. Якщо сторін більше, то може мати місце полілог. Одна з вимог до діалогу (полілогу) – це його прозорість, рівність можливостей для всіх його сторін, а також глибока повага до всіх сторін, як би їх думки ні різнилися.

Непередбачуваність результатів – це прямий прояв живої взаємодії комунікантів, яка охоплює і об'єктивні, і суб'єктивні, і принципіві, і ситуативні моменти спілкування, сполуки яких складно передбачити.

Особливий випадок комунікації – конфлікт. Принцип комунікації, який називається принципом конфлікту, по суті, висловлює ставлення до конфлікту як нормальної форми комунікації. Так звана здорова комунікація робить конфлікт продуктивним.

В сучасних теоріях комунікації досліджуються численні приклади, коли менеджери намагаються придушити конфлікт, запобігти конфлікту за допомогою заборон, обмежень – «дискурсивної закритості». При цьому керівництво намагається збільшити ступінь контролюваності відносин у колективі. А тим часом відкрита практика, вільна дискусія могли б допомогти працівникам брати участь у прийнятті ефективніших рішень. Контроль керівництва може бути не тільки надмірним, але й маніпулятивним – коли дискусія штучно структурується так, щоб втілювати ідеологію влади, її інтереси й оцінки. ЗМІ напряму можуть допомагати владі, інтерпретуючи події відповідним чином, виготовляючи фейки й симулякри замість реальних фактів і реальних позицій сторін конфлікту.

Відмінності поглядів мають свій ступінь, свою шкалу, де суперечність і протилежність – крайній випадок. Сама по собі розбіжність позицій необхідна для розвитку суспільства. Значна кількість теоретиків вважають аксіомою, що два голоси є мінімумом для життя, мінімумом для співіснування (а можливо й поліфонія). З цієї точки зору діалог – це форма комунікації, яка робить конфлікт продуктивним.

Проте в сучасних теоріях комунікації висловлюються й ряд побоювань щодо вільного й відкритого обговорення конфліктних думок та інтересів, зокрема в контексті колективістських культур. Якщо в ряді західних суспільств в індивідуальній свідомості прийнято правило поведінки в конфлікті «як протистояння проблеми, а не людини», то в культурах східних суспільств навпаки нормою є «зберігати чуже обличчя». Тут діє принцип «ми-ідентифікації» і, торкаючись конкретного комуніканта, тим самим принижують ту спільність, до якої він належить. А це порушення принципу діалогу, що потребує взаємоповаги сторін.

Подальші дослідження теорії аргументації у філософії медіа лежать у декількох напрямках. Проте вбачається цікавим праксеологічний вимір, в якому «прагнення добре аргументувати не може бути зведене до якої-небудь однієї грані: логічного, мовного, психологічного або, наприклад, до необхідності володіти критичним мисленням» [5, с. 300], яке здатне нас оберігати від впливу маніпуляцій, упередженості, догматизму, легковір'я тощо. Медіапрактики можуть «успішно поєднати в собі всі локальні моделі аргументації в деяке системно й мудро організоване ціле» [там само]. Слід погодитися з Ю. Габермасом, який вбачав філософію як медіатора, який забезпечує зв'язок, взаємодію між різноманітними культурами й життєвими світами комунікантів [2, с. 99].

Висновки. Усе вищесказане лише наголошує на надзвичайній актуальності вивчення теорії аргументації у філософії медіапрактик та підготовки фахівців у цій сфері. Тільки філософія як особлива форма пізнання та система знань здатна допомогти розібратися з новими викликами у складній структурі нових соціальних зв'язків сучасного суспільства, якими є медіапрактики. Спілкування передбачає наявність спільної мови для всіх учасників. Відповідно комунікації і як наслідок аргументації. Ступінь взаєморозуміння в спілкуванні тісно пов'язаний зі спільною семантикою, синтаксисом, символікою та іншими елементами мови, якою користуються учасники.

Важливо акцентувати на тому, що використання аргументації в посередництві, репрезентації та коментуванні медіапрактик ще далеке від досконалості. Проте і у світі, і в Україні зокрема, вже накопичений досвід у публічному просторі комунікації, який готовий до практичного виконання принципів вільної, спрямованої на взаєморозуміння комунікації загалом і процесу аргументації зокрема. Хоча все більше в суспільстві лунають сумніви, особливо після широкомасштабної війни починаючи з лютого 2022 року, щодо можливостей культурного вирішення конфлікту. У середовищі як пересічних громадян, так і філософів звучить скепсис та песимізм. Теорія аргументації не змогла запобігти війні. Нібито війна довела, що там, де неможлива аргументація, говорить сила. Але зауважимо, що саме вміння користуватися інструментами комунікації, дипломатії, аргументації обумовило виграш інформаційної війни, яка привернула увагу всього глобалізованого суспільства до проблеми вирішення конфлікту в Україні. Набагато легше протистояти насильству більшою кількістю комунікантів, які залучені в процес аргументації. Зростає ступінь варіативності, що невідворотно приведе від компромісу до консенсусу. Не менш важливою є проблема викриття маніпуляції та перешкодження критичному мисленню в цьому контексті. Як з'ясувалося, ця проблема отримує продовження в тому, що критичне мислення само по собі покликано запобігати маніпулюванню, але одночасно може стати на заваді отримання істини. Оскільки часто вербальні або невербальні засоби донесення інформації сприймаються неправильно, неоднозначно або хибно.

REFERENCES

1. *Bredemeyer, C.* (2017). *Chernaja ritorika: Vlast' i magija slova Black* [Rhetoric: The Power and Magic of the Word]. Moskva: Izdatel'stvo Al'pina, 183 s. (in Russian).
2. *Khabermas, Yu.* (2001). *Moralnoe soznanye y komunykatyvnoe deistvye* [Moral consciousness and communicative action]. SPb: Nauka, 382 s. (in Russian).
3. *Kramer S., McChesney A.* (2003). Writing, Notational Iconicity, Calculus: On Writing as a Cultural Technique. *The Johns Hopkins University Press*. MLN, 118(3), pp. 518–537. doi: <https://doi.org/10.1353/mln.2003.0059>
4. *Lefebvre H.* (1991). *Critique of everyday life*. London: Verso, 283 p.

5. *Matiushyna, I., Sumarokova, L.* (2021). Suchasni arhumentatyvni praktyky: lohiko-komunikatyvni kryterii efektyvnosti [Modern argumentative practices: logical and communicative criteria of effectiveness]. Odesa: Helvetyka, ss. 242–314 (in Ukrainian).
6. *Matravers, M.* (2022). The Criminal Law's Various Persons [In C. Lernerstedt, & M. Matravers (Eds.), *The Criminal Law's Person*. Hart/Bloomsbury, 216 p.
7. *Moore, A., Fredheim, R., Wyss, D., Beste, S.* (2021). Deliberation and Identity Rules: The Effect of Anonymity, Pseudonyms and Real-Name Requirements on the Cognitive Complexity of Online News Comments. vol. 69, issue 1, pp. 45–65.
8. *Rowland, A., Craig-Hare J., Ault M., Ellis J. & Bulgren J.* (2017). Social media: How the next generation can practice argumentation. *Educational Media International*, vol. 54, issue 2, pp. 99–111. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/09523987.2017.136281>
9. *Smaznova, I.* (2016). Насильство як метод маніпулювання людським інтелектом [Violence as a method of manipulating human intelligence]. *Naukovy`j visny`k publichnogo ta pry`vatnogo prava*, № 4, ss. 282–285 (in Ukrainian).

Received 13.02.2023

Received in revised form 08.03.2023

Accepted 24.03.2023

DOI: 10.15421/272304

УДК 001.891: 174.4

Т. М. Кармадонова

*ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки
ім. Г. М. Доброва НАН України», Київ, Україна*

ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА ТА КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ В ЕПОХУ ПОСТПРАВДИ

E-mail: takarmadonova@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3384-6067>
Researcher ID Web of Science: GZL-2668–2022

Анотація. Стаття присвячена актуальним питанням експертної оцінки та проблемі конфлікту інтересів у науковій діяльності. Зазначено, що поширення феномену постправди активізувало питання конфлікту інтересів у науці. Використано матеріали «Кодексу наукової етики» щодо прав та обов'язків наукових працівників, визнаних міжнародною спільнотою, та щодо конфлікту інтересів як ситуації, за якої на судження, висновки та дії окремої особи впливають численні конфліктні, протилежні за формою та змістом інтереси. Показано, що конфлікти інтересів частіше виникають у трьох видах досліджень: прикладні дослідження, цільові дослідження, практично-орієнтовані дослідження. Розглянуто «Угоду про реформування оцінювання наукових досліджень», підготовлену та ухвалену міжнародною Асамблеєю стейкхолдерів, куди увійшли більше ніж 350 університетів та організацій із понад 40 країн. Угода пропонує орієнтуватися головним чином на експертні оцінки як експертів у визначеній сфері, так і залучених незалежних експертів для оцінювання результатів наукових робіт. Показано, що експертна оцінка покликана нейтралізувати негативний ефект конфлікту інтересів у науці. Окреслено, що для вирішення проблеми конфліктів інтересів та експертних оцінок останнім часом активно розробляються технології, що ґрунтуються на нових досягненнях машинного навчання. Проаналізовано формування нового феномену «постправди» при оцінюванні текстів та повідомлень ЗМІ, коли відкидання порад експертів привірюється до утвердження власної незалежності. Підкреслено, що відновлення авторитету експертної думки стає не лише предметом філософських диспутів, але й питанням колективної безпеки.